

Şu'be b. el-Haccâc'ın Hayatı ve Hadis İlmindeki Yeri

Erdoğan KÖYÇÜ

Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
ekoycu@bartin.edu.tr

Öz

Peygamberimiz'in (s.a.s.) söz, fiil ve takrirlerinden oluşan hadisler, Ashâb tarafından hıfzedilmiş ve bazıları tarafından yazılmıştır. Tâbiûn döneminde ise hadis ravileri Sahâbe-i Kirâm'dan rivayet ettikleri hadisleri titizlikle hıfz edip; yazarak Tebeu't-Tabiîn'e ulaştırmışlardır. Tedvîn döneminde kayda geçen bu hadisler, tasnif döneminde bablara ayrılarak *Müsned*, *Câmi*, *Sünen* gibi eserler ortaya çıkmıştır. Bu eserlerden pek çoğu günümüze kadar ulaştırılmıştır. Hadislerin sahihinin sakiminden ayrılması ve muhafazası konusunda gayret sarf etmiş pek çok hadis âlimi yetişmiştir. Hadis âlimlerinin gayretleri neticesinde hadis müdevvenâtı günümüze kadar ulaşmıştır. Şu'be, Hadis Usûlü ve Hadis İlimleri'nde özellikle Cerh ve Ta'dîl İlmi'nde devrinin en ileri gelen âlimlerinden biridir. Bu açıdan onun Hadis Usûlü ile ilgili fikirlerini ve bu ilimlere katkısını ortaya koyabilmek için bu araştırmayı yaptık.

Anahtar Kelimeler: Şu'be b. el-Haccâc, Râviler, Hadis Usulü, Hadis Bilimleri, Cerh Ta'dîl, Hadis.

Life of Shu'ba b. al-Hajjaj and Place Of Hadith Science

Abstract

The hadiths of our Prophet (p.b.u.h.) including verbal,verb and adjectives were preserved by his companions and written by some.In the period of Tabii, they had deliberately kept the hadiths which they had narrated from the prophet's companions,hadiths and sent them to Tabii at-Tabii.These hadiths recorded in the period of Tadvin (compilation) were separated into chapters in the period of Tasnif (classification) and artifacts such as Musnad, Jami, Sunan.Many of these works have been delivered to daylight.Many hadith scholars who have tried to separate sahih hadiths from the sakim hadiths of the hadiths and tried to preserve them have grown.Shu'ba is one of the most prominent scholars of the period of the Hadith Methods and Hadith Sciences, especially in Carh and Ta'dîl. From this point of view, we did this research in order to show his ideas about Hadith Method and Hadith Science and to contribute to these sciences.

Keywords: Life of Shu'ba b. al-Hajjaj, Hadith Methods, Hadith Science, Carh Tadil, Hadith.

A-Hayatı

1. Doğumu ve İlmî Muhîti

Tam adı, Şu'be b. el-Haccâc b. Verd el-Atekî el-Ezdî Ebû Bistâm el-Vâsıtî'dir.¹ Ebû Bistâm diye künyelenmiştir.²

Bir rivayete göre,80/699 yılında, Abdülmelik b. Mervân'ın (ö.86/705) halifelîği döneminde,³ diğer rivayete göre, 82/701 senesinde⁴, doğmuştur.⁵ Ailesi hakkında fazla bilgi yoktur. Ancak ebeveyninin hadis öğrenmeye meraklı kişiler olduğu anlaşılmaktadır.⁶

Vâsıt'ta büyümüş, Kûfe'de ilim tahsil etmiş⁷, Basra'ya gitmiş, Hasen Basrî (ö.110/728) ve Muhammed b. Sîrîn (ö.110/728) ile görüşmüş⁸, Basra'ya yerleşmiş⁹ ve orada yaşamıştır.¹⁰

2.Hadis Rivâyet Ettiği veya Ders Aldığı Hocaları

Şu'be b. el-Haccâc, devrinin meşhûr âlimleriyle hadis meseleleri konusunda görüşmüş, bazılarında ilim tahsil etmiş ve onlardan hadis işitmiş, hadis yazmış ve hadis rivayet etmiştir. Rivayetlerden bazılarını şöyle zikredebiliriz:

¹el-Mizzî Cemâluddîn Ebu'l-Haccâc Yûsuf b. Zekî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*,(Tah. Beşşâr Avvâd Ma'rûf),I-XXXV, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle,1413/1992.c.XII, s.479-480;el-Bağdâdî Ebû Bekr Ahmed b. Sâbit, *Târîhu Bağdât*,I-XX,Mısır:Matbaatu's-Saâde,1349-1931.c.IX,s.255;en-Nevevî Ebû Zekeriyâ Muhyîddîn b. Şeref,*Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-Luğât*,I-II,Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, trz.c.I,s.244;el-Buhârî Muhammed b. İsmâil, *et-Târîhu'l-Kebîr*,I-IX,Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî,trz.c.4,s.245;ez-Zehebî Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân,*Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*,Beyrut:(Tah. Şuayb Arnaût),I-XXIII, Muessesetu'r-Risâle, 1406/1983,c.VII, s.202;ez-Zehebî, *el-Kâşif fî Ma'rifeti men lehu Rivayetun fî'l-Kutubi's-Sitte*, I-III, Beyût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1403/1983.c.2,s.10;Abdulhayy b. İmâd, *Şezarâtu'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*, I-VIII, Mektebetu'l-Kudsî, Mısır: Matbaatu's-Sidki'l-Hayriyye,1350.c.I,s.247;İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-X,Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye,1371/1952.c.I,s.126;ez-Zehebî, *el-İber fî Haber men Aber*, I-IV,Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye,1405/1985.c.I.s.180;ez-Zehebî,*Tezkiretu'l-Huffâz*,I-IV,Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî,Mektebetu'l-Mukerreme,1399/1979.c.I,s.193.İbrahim Hatipoğlu, "Şu'be b. el-Haccâc",İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*,1988-2013.c.XXXIX,s. 224.

² el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.7,s.38;el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX, s.264;Alî b. Abdullah b. Ca'fer el-Medîni, *el-İlel*,(Tah: Mustafa el-A'zamî),Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1980.s.38.

³ ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.203.

⁴ ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.203.

⁵ ez-Zehebî, *Siyer*, c.II, s.10.

⁶ İbrahim Hatiboğlu, "Şu'be b. Haccâc",İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1988-2013.c. XXXIX, s.224

⁷ ez-Zehebî, *Tezkire*, c.I, s.193;el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX, s.256;ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.206.

⁸ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.480.

⁹ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.494.el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.XII. s.256.

¹⁰ ez-Zehebî, *Tezkire*, c.I,s.193;ez-Zehebî, *Kâşif*, c.II, s.10.

Şu'be, Enes b. Mâlik (ö.93/711) ve Amr b. Seleme'yi görmüş¹¹, Hasan Basrî (ö.110/728) ile görüşmüş¹² ve (hadislerle ilgili) meseleler hakkında ondan bilgi almıştır.¹³

Şu'be (Abdullah) İbn Ömer'in (ö.74/693) arkadaşlarından 50'den fazla kişiyle görüşmüş¹⁴ ve Tâbiûn'un şeyhlerinden 400 kişiden hadis işitmiştir.¹⁵

Şu'be'nin kendilerinden ders aldığı ve hadis rivayet ettiği hocalarından bazıları şunlardır:

1. Enes b. Mâlik (ö.93/711)¹⁶
2. Âmir b. Şerâhîl (ö.103/721)¹⁷
3. Muhammed b. Sîrîn (ö.110/728)¹⁸
4. Hasen Basrî (ö.110/728)¹⁹
5. Talhâ b. Musarrîf (ö.112/730)²⁰
6. Muâviye b.Kurra (ö.113/731)²¹
7. Hâkem b. Uteybe (ö.115/733)²²
8. Adıyy b. Sâbit (ö.116/734)²³
9. Katâde b. Diâme es-Sedûsî (ö.117/735)²⁴
10. Câmî b. Şeddâd (ö.118/736)²⁵

¹¹ ez-Zehebî, *Tezkire*, c.I,s.194.

¹² en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, c.I,s.245.Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, I-IV,(Tah. Ahmed Muhammed Nûr Seyf),Mektebetu'l-Mukerreme,1399/1979.c.II,s.253;el-Bağdâdî,*Târîhu Bağdât*,c.IX,s.455;ez-Zehebî, *Siyer*,c.VII, s.20;el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.480.

¹³el-Bağdâdî,*Târîhu Bağdât*,c.IX,s.255;ez-Zehebî,*Siyer*,c.VII,s.203.el-Mizzî,*Tehzîbu'l-Kemâl*,c.XII,s.480.

¹⁴ en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, c.I,s.246.

¹⁵ ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.206; ez-Zehebî, *Tezkire*, c.I,s.194.

¹⁶ en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, c.I,s.245.

¹⁷ en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, c.I,s.245.

¹⁸ en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, c.I,s.245.

¹⁹ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.IV, s.244;ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.203.

²⁰ Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh* c. I, s. 245, Ahmed b. Hanbel, *Kitâbu'l-İlel ve Ma'rifeti'r-Ricâl*, I-II, (Neşr: Talat Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu), İstanbul: el-Mektebetu'l-İslâmiyye,1987.c.I,s.186;el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*,c.IV,s.244. el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX,s.255;el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*,c.XII, s.482; ez-Zehebî, *Siyer*,c.VII, s.203;ez-Zehebî, *Tezkire*,c.I, s.194.

²¹ ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.203.Abdulhayy b. İmâd, *Şezarâtu'z-Zeheb*, c.I,s. 247; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.485;ez-Zehebî, *İber*, c.I,s.180; ez-Zehebî, *Kâşif*, c. II, s.10.

²² Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, c.II,s.255;el-Bağdâdî,*Târîhu Bağdât*,c.IX,s.255,Ahmed b. Hanbel, *Kitâbu'l-İlel*,c.I,s.186;el-Mizzî,*Tehzîbu'l-Kemâl*,c.XII,s.481;ez-Zehebî,*Siyer*,c.VII,s.203;ez-Zehebî, *Tezkire*,c. I, s.194; ez-Zehebî, *Kâşif*,c.II, s.10.

²³ Yahyâ b.Maîn,*et-Târîh*,c.II,s.54;Ahmed b. Hanbel, *Kitâbu'l-İlel*,c.I,s.186;el-Mizzî,*Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.483;ez-Zehebî, *Tezkire*, c.I,s.194;ez-Zehebî,*Siyer*,c.VII, s.203.

²⁴ el-Bağdâdî,*Târîhu Bağdât*,c.IX,s.255;ez-Zehebî,*Siyer*,c.VII, s.203;el-Mizzî,*Tehzîbu'l-Kemâl*,c.VII, s.484.

11. Enes b. Sîrîn (ö.118/736)²⁶
12. Hammâd b. Ebû Süleymân (ö.120/738)²⁷
13. Zubeyd b. Hâris el-Yâmî (ö.122/740)²⁸
14. Seleme b. Kuheyl (ö.123/742)²⁹
15. Amr b. Dînâr (ö.125/743)³⁰
16. Amr b. Murre (ö.126/744)³¹
17. Yahyâ b. Ebû Kesîr (ö.129/747)³²
18. Eyyûb b. Ebû Temîme es-Sahtiyânî (ö.131/749)³³
19. Süleymân b. A'meş (ö.148/765)³⁴
20. Muhammed b. İshâk (ö.151/968)³⁵

3. Kendisinden Hadis Rivâyet Eden Talebeleri

Şu'be b. el-Haccâc'ın hadislerini dinleyen, yazan, o hadisler üzerine münakaşalar yapan ve ondan rivayet eden talebelerinden bir kısmı şöyle sıralanabilir:

1. İshâ b. Yûnus (ö.187/802)³⁶
2. Muhammed b. Ca'fer b. Ğunder (ö.193/808)³⁷
3. İsmâil b. Uleyye (ö.193/808)³⁸
4. Abdurrahmân b. el-Mehdî (ö.198/813)³⁹

²⁵ ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII,s.203.

²⁶ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.480;ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.203.

²⁷ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.481.

²⁸ ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII,s.203.

²⁹ el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX,s.255;ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII,s.203;el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII,s.482;ez-Zehebî, *Kâşif*, c.II,s.10.

³⁰ en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, c.I,s.245;el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX,s.255;ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII,s.203;el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c. XII,s.483.

³¹ el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX,s.255;ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII,s.203;el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.483;Abdulhayy b. İmâd, *Şezarâtu'z-Zeheb*, c.I,s.247; ez-Zehebî, *İber*, c.I,s.180.

³² el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX,s.255;ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII,s.203;el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.VII, s.485.

³³ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII,s.480;en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, c.I,s.245;ez-Zehebî, *Şezarâtu'z-Zeheb*, c.VII,s.203.

³⁴ el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX,s.255;en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, c.I,s.245;ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.206.

³⁵ en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, c.I,s.245;Diğer hocaları için bkz. Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, c.I,s.254-255;el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII,s.480-486.

³⁶ ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII,s.204;el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII,s.488.

³⁷ el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX,s.255;el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII,s.488;ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII,s.204.

³⁸ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII,s.486;ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII,s.204;el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX, s.255.

5. Yahyâ b. Saïd Kattân (ö.198/813)⁴⁰
6. Sufyân b. Uyeyne (ö.198/813)⁴¹
7. Muâz b. Muâz el-Anberî (ö.198/813)⁴²
8. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (ö.204/819)⁴³
9. Affân b. Muslim Saffâr (ö.220/835)⁴⁴
10. Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî (ö.221/836)⁴⁵
11. Muslim b. İbrahim (ö.222/837)⁴⁶
12. Süleymân b. Harb (ö.224/839)⁴⁷
13. Alî b. Ca'd (ö.232/846)⁴⁸

4-Vefatı

Şu'be b. el-Haccâc, Basra'da (ö.160/788) senesi başlarında vefat etmiştir.⁴⁹

Vefat ettiğinde,77 yaşlarındaydı.⁵⁰

Vefat ettiği gün, Sufyân es-Sevrî (ö.161/779),“Hadis (İlmi) öldü.” demiştir.⁵¹

5.Şu'be b. el-Haccâc ve Hadis İlmindeki Yeri Üzerine Telif Edilen Eserler

1-Muslim b. el-Haccâc (ö.261/874), *Meşâyihu Şu'be*.⁵²

³⁹ el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX, s.255; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.488.

⁴⁰ en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, c.I, s.245; el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.IV, s.244; el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX, s.255; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.255; ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.204.

⁴¹ el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX, s.25; ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.204.

⁴² el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.487; ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.204.

⁴³ el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX, s.255; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.489; ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.204.

⁴⁴ ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.204; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.488.

⁴⁵ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.488; ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.204.

⁴⁶ ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.205.

⁴⁷ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.48; ez-Zehebî, *Siyer*, s.205.

⁴⁸ el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX, s.255; ez-Zehebî, *Kâşif*, c.II, s.10. Diğer talebeleri için bkz. el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX, s.255; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.486-489; ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.204-205.

⁴⁹ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.490; ez-Zehebî, *Tezkire*, c.I, s.197; en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, c.I, s.246; el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.VII, s.38; Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.I, s.45; ez-Zehebî, *Kâşif*, c.II, s.10; Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, c.II, s.254; el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.IV, s.244; el-Medîni, *el-İlel*, s.38.

⁵⁰ en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, c.I, s.245; Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.I, s.45.

⁵¹ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.494; Ahmed b. Hanbel, *Kitâbu'l-İlel*, c.II, s.354; ez-Zehebî, *İber*, c.I, s.180.

⁵² İbrahim Hatiboğlu, “Şu'be b. Haccâc”, İstanbul: *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1988-2013. c. XXXIX, s.225.

itobiad

“İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi”
“Journal of the Human and Social Sciences Researches”

Cilt: 5, Sayı: 8
Volume: 5, Issue: 8
2016

[3103]

2-Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed et-Teberânî (ö.360/971), *Kitâbu Musnedi Şu'be*.⁵³

3-Ebû Abdillah b. Mende (ö.395/1005), *Ğarâibu Şu'be*.⁵⁴

4-Ebû'l-Hasen Ali b. Abdirrahmân b. Ebî's-Serî el-Bekkâî (ö.401/1010), *Cüz'ü min Hadîsi Süfyân es-Sevrî ve's-Şu'be ve Mâlik ve Ebî Hanîfe ve'l-Mukillîn*.⁵⁵

5-Ebû Tâhir Ahmed b. Muhammed es-Silefî, (ö.576/1180), *Şu'be an Katâde an Enes Tarikinden 9 Hadis*.⁵⁶

6-İbn Hacer el-Askalânî (ö.852/1448), *Tertîbu Ğarâib Şu'be li'bni Mende*.⁵⁷

7-Abdulvahab Özsoy, *Şube İbnu'l-Haccâc ve Hadîşçiliği*, (Yüksek Lisans Tezi, Dan: Selçuk Coşkun, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2004.)

8-Muhammed b. Refîk el-Huseynî el-Ezherî, *Hassu's-Sahâbe alâ Rivâyeti Şube* (Ta'lik: Ali Muhammed Tefîk En-Nehhâs), *Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye*, Beyrut-1428/2007.

Şu'be b. el-Haccâc'a *Kitâbu Şu'be*, *Musannefu Şu'be*, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Az'im* gibi eserler de nisbet edilmektedir.⁵⁸

B-Hadis İlmindeki Yeri

Şu'be b. el-Haccâc, Hadis İlmi'nde yaşadığı dönemin ileri gelenlerinden birisiydi. Kendisini yakından tanıyan ve ilmî derecesini takdir eden âlimlerin tespit ettiğimiz görüşlerinden bazıları şöyledir:

Ebû Velîd et-Tayâlisî (ö.127/745) şöyle dedi: "Şu'be ile ihtilâf etmeden önce Hammâd b. Seleme (ö.167/783) ile ihtilâf ettim. Hammâd, bana: "Hadis almak istediğinde, Şu'be'den al." dedi."⁵⁹

Sufyân (es-Sevrî): "Şu'be, Hadis (İlmi'n)'de, Emîru'l-Mü'minîn'dir." derdi."⁶⁰

⁵³ Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *er-Risâletu'l-Mustatrafe li Beyâni Meşhûri Kutubi's-Sitte el-Muşerrefe*, İstanbul: (*Hadis Literatürü*,(trc. Yusuf Özbek),İstanbul: İz Yayıncılık,1994,s.225.) Kahraman Yayınları,1986.

⁵⁴ M.Yaşar Kandemir,"İbn Mende",İstanbul: *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*,1988-2013.c. XX, s.178,

⁵⁵ Özbek, *Hadis Literatürü*, s.226.

⁵⁶ Özbek, *Hadis Literatürü*, s.228.

⁵⁷ M.Yaşar Kandemir, İstanbul: *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*,1988-2013.c.XX, s.178,

⁵⁸İbrahim Hatiboğlu,"Şu'be b. Haccâc",İstanbul: *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*,1988-2013.c. XXXIX, s.225

⁵⁹ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.490;er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.161.

⁶⁰el-Buhârî,*et-Târîhu'l-Kebîr*,c.IV,s.245;c.I,s.126;el-Bağdâdî,*Târîhu Bağdât*,c.IX,s.259;ez-Zehebî, *Kâşif*,c.II,s.10;el-Mizzî,*Tehzîbu'l-Kemâl*,c.XII,s.491,ez-Zehebî,*Tezkire*,c.I,s.193;en-Nevevî,*Tehzîbu'l-Esmâ*,c.I,s.245;ez-Zehebî,*Siyer*,c.VII,s.206;Abdulhayy b. İmâd, *Şezarâtu'z-Zeheb*,c.I,s.247;Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah, *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, Mısır: Matbaatu's-Saâde,1356-

Yezîd b. Zurey' (ö.182/798): "Şu'be, Hadis'(İlmi'n)de insanların en doğrusuydu." demiştir.⁶¹

Alî b. el-Medînî (ö.234/848): "Şu'be, Meşâyih, Sufyân (ö.161/779), Ebvâb konularında daha iyi hâfızdır." dedi.⁶²

(Muhammed b. İdrîs) eş-Şâfiî (ö.204/819): "Şayet Şu'be olmasaydı, Irâk'ta, Hadis bilinmezdi." demiştir.⁶³

Muhammed b. Sa'd (ö.230/844): "Şu'be, sika, me'mûn, sebt, hüccet ve Sâhibu'l-Hadis'ti." demiştir.⁶⁴

Abdullah el-İclî (ö.261/875): "Şu'be, Hadis'(İlmi'n)de, sika ve sebtti." demiştir.⁶⁵

Hammâd b. Zeyd (ö.179/795), Bize, Eyyûb (b.Temîme es-Sahtiyânî) (ö.131/749): "Vâsıt Ehlî'nden bir adam size üstün gelecektir. O Hadis İlmi'nde Hâzık'tır (mâhirdir.) (Hadis'i) ondan alınız." dedi. Hammâd ise: "Şu'be, üstün gelince, ondan Hadis aldım." demiştir.⁶⁶

Ebû Abdillâh Şemsuddîn ez-Zehebî (ö.748/1347): "Şu'be, (Hadis İlmi'nde) imâm⁶⁷ ve hâfızdır." demiştir.⁶⁸

"Şu'be'nin, Katâde'nin (ö.118/736) hadisini rivayet etmek istediği rivayet edilmiştir.⁶⁹

Ahmed b. Hanbel'e (ö.241/855): "Şu'be'nin mi yoksa Sufyân'nın (es-Sevrî) (ö.161/779) mı hadisi sana daha sevimlidir?" diye soruldu. Şu'be (en) şerefli ve en iyi hadis nakledendi." demiştir.⁷⁰

Yahyâ b.Saîd el-Kattân (ö.198/813):"Şu'be'den bana daha sevimlisi yoktur. Ben onunla hiç bir kimseyi eşit tutmam." demiştir.⁷¹

"Şu'be, Sufyân'dan (es-Sevrî) daha iyi bilirdi. Dünyada, Şu'be ve Mâlik'ten (b. Enes) (ö.179/795) daha iyi hadis bilen yoktu. (İbn Şihâb) ez-Zuhrî (ö.124/745) ise insanların en iyi hadis bileniydi."⁷²

1937,c.VII,s.147;ez-Zehebî, *İber*,c.I,s.180;el-Bağdâdî Ebû Bekr Ahmed b. Sâbit,*Şerâfu Ashâbi'l-Hadis*,(Tah. Mehmet Hatipoğlu),2.Baskı, Ankara: Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları,1991.s.115.

⁶¹ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.491.

⁶² ez-Zehebî, *Tezkire*, c.I,s.196;ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.213.

⁶³ ez-Zehebî, *Tezkire*, c.I,s.196;en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-Luğât*, c.I, s.245.

⁶⁴ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.VII, s.38;el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.II, s.494.

⁶⁵ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.164;el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.494.

⁶⁶ ez-Zehebî,*Siyer*,c.VII,s.208;Ebû Nuaym,*Hilyetu'l-Evliyâ*,c.VII, s.154;el-Mizzî,*Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII,s.490.

⁶⁷ ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.213;er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.126.

⁶⁸ ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.202.

⁶⁹ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.490.

⁷⁰ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl* c. XII, s.490.

⁷¹ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c. I, s. 160.

⁷² el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c. XII, s.494.

Salih Cezera (ö.293/906), Şu'be b. el-Haccâc'ın döneminde yaşayan hadis âlimleriyle ilgili şu kıyaslamaya gitmiştir: "Süfyân'ın, Mâlik b. Enes'ten rivayet ettiği daha çok hadisi vardı ve daha iyi hâfızdı. Mâlik (b. Enes), Ricâl'de üstündü. Süfyân, Şu'be'den daha iyi hâfızdı. Hadisleri, 30.000'e Şu'be hadisleri 10.000 ulaşıyordu."⁷³

(Ebû Dâvûd) et-Tayâlisî, Şu'be'nin 7000 hadis işittiğini ifade etmiş,⁷⁴ 10.000 hadisi olduğu da rivayet edilmiştir⁷⁵

Ebû Abdurrahmân en-Nesâî (ö.303/915): "Allah'ın Rasûlü'nün (s.a.s.) (Hadis) İlmi üzerine Allah'ın emîn kulları (şu) üç kişidir. Şu'be b. Haccâc, Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö.198/813) ve Mâlik b. Enes'tir." demiştir.⁷⁶

Ahmed b. Muhammed b. Hanbel: "Hadis (İlmi'n)'de hadis hâfız ve mütesebbitleri dörttür. Süfyân es-Sevrî, Şu'be, Zuheyr (b. Harb b. Şeddâd) (ö.160/778), Zâide' (b. Kudâme)dir. (ö.161/779)" demiştir.⁷⁷

Hadis âlimleri, Şu'be b. el-Haccâc'ın hadis rivayeinde güvenilirliğine, imâmetine ve hadislerinin yazılabileceğine işaret etmişlerdir.

1-Hadis Rivâyeti

Şu'be b. el-Haccâc, hadis rivayeti'de ve bu rivayetlerin sahihininin sakiminden ayrılması ve muhafazası konusunda çok titizdi. Şu'be b. el-Haccâc, hadis rivayeti konusundaki titizliği ile meşhûr olmuştur. Bu konudaki bazı rivayetler şöyledir:

Alî b. el-Medîni (ö.234/848): "Şu'be'nin 2000 hadis rivayet ettiğini ifâde ederken,⁷⁸ ez-Zehebî (ö.748/1347) ise bundan daha fazla hadis rivayet ettiğini zannetmediğine işaret etmiştir.⁷⁹

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin "Şu'be'den 7000 hadis dinlediğini, Muhammed b. Ca'fer b. Ğunder de (ö.193/808) 7000 hadis dinlediğini,⁸⁰ o hadislerin 1000 tanesini ğarîb bulduğunu, Şu'benin de kendinin hadislerinden o kadarını ğarîb bulduğunu" ifade etmiştir.⁸¹

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî ve Muhammed b. Ca'fer b. Ğunder her ne kadar hocaları Şu'be'nin 1000 hadisini ğarîb bulmuş olduklarını ifâde etmiş olsalar da Abdurrahmân b. el-Mehdî, Ebû İshâk'ın:(ö.185/800): "Şu'be'den daha sahih hadis rivayet eden yoktur." sözünü nakletmiştir.⁸²

⁷³ ez-Zehebî, *Tezkire*, c.I, s.206.

⁷⁴ ez-Zehebî, *Tezkire*, c. I, s.193.

⁷⁵ ez-Zehebî, *Tezkire*, c. I,s.206.

⁷⁶ Abdülhayy b. İmâd, *Şezarâtu'z-Zeheb*, c.I,s.247.

⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Kitâbu'l-İlel*, c. II, s. 101.

⁷⁸ ez-Zehebî, *Siyer*, c. VII, s.203.

⁷⁹ ez-Zehebî, *Siyer*, c. VII, s.203.

⁸⁰ ez-Zehebî, *Tezkire*, c.I, s.195.

⁸¹ ez-Zehebî, *Tezkire*, c.I, s.195.

⁸² er-Râzî, *el-Cerh ve't-Tâ'dîl*, c. I, s.163.

Bununla birlikte Ebû İshâk, Şu'be'nin hadislerine "sahih" derken hangi ölçülere göre sahih dediğini beyan etmemiştir.

Şu'be, rivayet ettiği hadislerle övünen birisi de değildi. Şu rivayet bunu ne güzel beyan etmektedir: "Şu'be, Ebû Zubeyr'den (Muhammed b. Muslim) (ö.128/746) 100 hadis ezberlemiş, Abdurrahmân b. el-Mehdî, onları (niçin) zikretmiyorsun?" diye sorduğunda: "Ben zikretmeyi sevmem diye karşılık vermiştir."⁸³

Şu'be'nin her ravinin hadisini almadığının bir göstergesi olarak şu rivayete de yer verebiliriz:

Şuayb b. Harb (ö.197/813), Şu'be'nin: "Ebû Hârûn Abdî'den (ö.134/75) hadis rivayet etmemden boynumun vurulmasını istemem bana daha hayırlı gelir." dediğini işittim."⁸⁴

Şu'be ve onun gibi hadis rivayetinde dikkatli ve titiz olanları beyan etmesi açısından şu rivayet de önemi hâizdir:

"Osmân b. Saîd ed-Dârimî (ö.280/893) şöyle dedi: "Denilir ki: "Kim, şu beşinin hadisini bir araya getirmese Hadis (İlmin)'de iflâs etmiştir. Sufyân (es-Sevrî), Şu'be (b. el-Haccâc), Mâlik (b. Enes), Hammâd b. Zeyd (ö.179/795) ve (Sufyân) İbn Uyeyne'dir. (ö.198/813) Onlar, dinin temelleridir."⁸⁵

2.Hadis Alırken Yemin Ettirmesi

Şu'be b. el-Haccâc, talebelerine hadis rivayet ederken gösterdiği hassasiyeti hocalarından hadis naklederken de göstermiştir. Bazı rivayetler şöyledir:

"Şu'be, Yalan hadis rivayet etmemeleri için yemin ettirir, Hâlid (b. Hâris el-Huceymî) (ö.186/802) ve Muâz b. Muâz'ı (b. Nasr b. Hassân el-Anberî) (ö.198/813) istisnâ ederdi."⁸⁶

Bu rivayetten anlaşılacağı üzere, Şu'be'nin nazarında Hâlid b. Hâris ve Muâz b. Muâz, sika ravilerdendi. Bu sebepten onlardan hadis rivayetinde yemin ettirmiyordu.

"Ahmed b. Hanbel, Şu'be'nin: "Ben yemin ettirmeden bir adamdan hadis almam." dediğini zikretmiştir."⁸⁷

Şu'be, "(Hz.Peygamber (s.a.s.): "Velâ'ın satışını ve onun hîbe edilmesini yasak etti."⁸⁸ hadisini Abdullah b. Dînâr'ın (ö.127/744), (Abdullah) İbn

⁸³ ez-Zehebî, *Tezkire*, c.I,s.196.

⁸⁴ ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.221.

⁸⁵ İbnu's-Salâh Ebû Amr Osmân Abdurrahmân, *Ulûmu'l-Hadis*, Dımaşk: (Tahkik: Nuruddîn İtr), Dâru'l-Fikr, 1406/1986, s.203-204.

⁸⁶ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c. I,s. 141.

⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Kitâbu'l-İlel*, c. II, s.366.

Ömer'den (ö.74/693) işitip işitmediği konusunda yemin istemiş ve yemin ettirmiştir.⁸⁹

3.Hadislerine İltifât Edenler

Şu'be b. el-Haccâc, hadislerini rivayet etmeye iltifât edenlere hadislerini naklederdi.

Yahyâ b. Saîd (el-Kattân) (ö.198/813): "Abdolvâris'i (b. Saîd el-Anberî) (ö.180/796), Şu'be'nin önünde itaat ederek oturduğunu gördüğünü"⁹⁰ ifade etmişken, Ma'mer (b. Râşid) (ö.152/769): "Katâde'yi (b. Diâme) (ö.117/735) Şu'be'nin hadisini sorarken gördüğünü" ifade etmiştir.⁹¹

Ebû Dâvûd (et-Tayâlisî): "Şu'be:"Eyyûb İbn Ebû Temîme es-Sahtiyânî (ö.131/749) benimle Dabîa Oğulları Mescidi'ne yürürken bana hadislerden sorardı." değerlendirmesi yapmıştır.⁹²

Ebû Velîd et-Tayâlisî, Yahyâ b. Saîd'e (el-Kattân): "Şu'be'den daha güzel hadis rivayet eden birisini gördün mü? sorusuna: "Hayır" dedi. "Kaç yıldır arkadaşsınız?" diye sordum."20 yıldır." diye cevap verdi."⁹³

Devrinin meşhur hadis âlimleri, Şu'be'nin hadislerini dinlemeğe özen göstermişler ve kendisinden hadis rivayet etmişlerdir.

4.Hadislerini Terk Eden Raviler

Şu'be b. el-Haccâc'ın hadislerini dinleyen ravilerden Heysem b. Cemîl'in (ö.213/828): beyanı çok hayret vericidir:

"Şu'be'den 700 hadis işittim. Onlardan bir tanesinde şüphe ettim. Onların hepsini terk ettim." demiştir.⁹⁴

Heysem b. Cemîl, Şu'be'nin hadislerinden bir tanesinde şüphe etmiştir. Ravinin izlemesi gereken metot şu olmalıydı: Şüphelendiği hadisi sened ve metin yönünden tetkik etmeli, hangi yönden şüpheli olduğunu beyan etmeli sonra o hadis hakkında hüküm vermeliydi. Böyle bir araştırma yapmadan ve hadisteki illeti sened veya metin yönünden incelemeyen hüküm vermesi tesâhüldür. Ayrıca raviyi, cerhi müfesser de olmadığı için Şu'be'den işittiği hadislerin tamamı hakkında böyle hüküm vermesi ve hadislerin tamamını terk etmesi, aklî ölçülere göre de makbul addedilemez.

⁸⁸ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as, *Sunen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/ 1992,c.III, s.334. (2919.Hadis, Ferâiz,14.).

⁸⁹ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.170.

⁹⁰ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.175.

⁹¹ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.175.

⁹² er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.175.

⁹³ ez-Zehebî, *Tezkire*, c.I,s.195.

⁹⁴ el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.347.

Abdurrahmân b. el-Mehdî (ö.198/813): “Kitaplarımın içinde, el yazımla Şu’be’nin rivayet ettiği bir hadis buldum, o hadisi) bilemedim ve onu attım.” demiştir.⁹⁵

Bu rivayette ise Abdurrahmân b. el-Mehdî’nin gafleti söz konusudur. Zira rivayet ettiği hadisi bilememiştir. Ayrıca mezkûr hadisin sened ve metin açısından tetkiki de söz konusu değildir. Eğer böyle bir tetkik söz konusu olsaydı tetkikinin sonucuna göre hadisi kabûl veya ret edebilirdi. Ravinin bir anda hadisi bilememesi makul olabilir ancak araştırmaya tabi tutmadan reddetmesi bizce makul değildir. Araştırma neticesinde bir hadisin diğer bir isnadla rivayeti karşısına çıktığında o hadisi istişhâd için bekletmesinin ne kadar faydalı olacağını anlaması muhtemeldir.

C-Hadis Usûlü ve Hadis İlimlerine Dâir Meselere Bakışı

Şu’be b. el-Haccâc, *Hadis Usûlü* kitapları sistematik olarak te’lif edilmeye başlamadan önce, *Hadis Usûlü* ve *Hadis İlimleri*’ne ait bazı konularda görüş beyan etmiştir. Bu görüşler daha sonraki dönemlerde önem arz etmiş ve bu görüşlere *Hadis Usûlü* ve *Hadis İlimleri*’ne dâir kitaplarda yer verilmiştir:

1.Hadiste Semâ’nın Gereği Üzerinde Durması

Şu’be b. Haccâc’ın hadis rivayetinde semâ’nın⁹⁶ önemini vurgulamıştır.

Ebû Dâvûd (et-Tayâlisî), “Şu’be’nin bir hadiste haddesenî “Bana rivayet etti.” ve semî’tu “İşittim.” (lafızları) varsa o hadis fasılasızdır.(muttasıldır.) O hadiste semî’tu “işittim” ve ahbaranî “bana haber verdi.”(lafızları yoksa o hadis sirke ve (bakla misali) ottur.⁹⁷ yorumunu nakletmiştir.

Bişr b. Amr ez-Zehrânî (ö.206/821): “Şu’be’nin: “Ondan işitmediğim bir şey için “Hakem (b. Uteybe) (ö.115/733) şöyle dedi.” demeden gökyüzünün sonu veya bu sarayın üstü bana daha sevimli gelir.” dediğini işittiğini” ifade etmiştir.⁹⁸

Bu rivayetle ilgili olarak ez-Zehebî: “Allah’a yemin ederim ki bu verâ’dır.” demiştir.⁹⁹

Şu’be, hadislerin semâi konusunda hassas olduğu kadar onların hıfzı konusunda da hassastır. Bakiyye (b.Velîd) (ö.197/812), Şu’be’nin: “Ben

⁹⁵ el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.347.

⁹⁶ Hadisi, bizzat şeyh denilen muhaddisle bir araya gelerek, ondan işitmek suretiyle gerçekleşir. Şöyle ki talip, şeyhin hadis rivayet ettiği meclislerine devam eder. Onun ezberinden veya kitabından okuduğu hadisleri dinleyerek yazar ve ezberler. Böylece şeyhin hadislerini ondan dinlemek ve işitmek suretiyle rivayet etmiş olur.” Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992. s.355.

⁹⁷ Bu rivayete benzer bir rivayet için bkz. el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.454.

⁹⁸ ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.221.

⁹⁹ ez-Zehebî, *Siyer*, VII, s.221.

senden hadisler işitiyorum. Şayet onları ezberlemeseydim. Uçar (kaybolur) giderdi." dediğini işittiğini¹⁰⁰ nakletmiştir.

Şu'be b. el-Haccâc işitmediği bir raviden rivayeti hoş karşılamamış ve hadis rivayetinde hıfzın üzerinde önemle durmuştur.

2.Tedlîs Hususundaki Şiddeti

Şu'be, Tedlîs¹⁰¹ hususunda çok şiddetlidir. Bazı rivayetleri zikretmek istiyoruz:

eş-Şâfiî (ö.204/819): "Şu'be'nin: "Tedlîs, yalanın kardeşidir." dediğini rivayet etmiştir.¹⁰²

Şuayb b. Harb (ö.197/812), Şu'be'nin: "Zinâ etmem, ondan işitmediğim bir şeyi "Fulân şöyle dedi." dememden daha sevimlidir." dediğini nakletmiştir.¹⁰³

eş-Şâfiî, Şu'be'nin: "Zinâ etmem, tedlîs yapmamdanda bana daha sevimli gelir." dediğini nakletmiştir.¹⁰⁴

Ayrıca (Muhammed b.Ca'fer) Ğunder (ö.193/808): "Şu'be'nin, Hadis'te tedlis, zinadan daha şiddetlidir. Gökten (yere) düşmem bana tedlis yapmaktan daha sevimlidir." dediğini işitmiştir.¹⁰⁵

Şu'be, Tedlîs'in ne kadar çirkin olduğunu ifade etmek için:"Tedlîs'in zînâdan daha şiddetli" ve "yalanın kardeşi" olduğunu hatta tedlîs yapmak yerine helakını tercih edeceğini beyan etmekten çekinmemiştir.

3.İki Ravinin Hadisi Arasında Tercih Yapması

Şu'be b. el-Haccâc, bir raviden hadis rivayet ederken titiz davranmış, şayet kendisine iki raviden rivayet ulaşmışsa o ikisi arasında tercih yapmış, birinin hadisini diğerine takdim etmiştir. Bazı rivayetlere yer vermek istiyoruz:

Abdurrahmân b. Hakem b. Beşir şöyle dedi: "Şu'be, Yahyâ b. Ebî Kesîr'i (ö.129/74) (İbn Şihâb) ez-Zuhrî'ye takdîm ederdi."¹⁰⁶

Yahyâ b.Saîd el-Kattân (ö.198/813): "Şu'be, Yahyâ b. Ebî Kesîr'in hadisi (İbn Şihâb) ez-Zuhrî'nin hadisinden daha iyidir." demiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁰ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.174.

¹⁰¹ "Bir râvînin muâsırı olup görüşmediği veya görüştüğü halde hadis almadığı bir şeyhten işitmişcesine rivayette bulunmasına denir."Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s.395.

¹⁰² el-Bağdâdî, *Kifâye*,508;İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadis*, s.74.

¹⁰³ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, c.VII, s.151.

¹⁰⁴ el-Bağdâdî, *Kifâye*,508;İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadis*, s. 74;Şu'be'nin bu sözünün diğer bir râvîden rivayeti için Bkz. er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.173.

¹⁰⁵ el-Bağdâdî, *Kifâye*,508;ez-Zehebi, *Tezkire*, c.I,s.194; ez-Zehebi, *Siyer*, c.VII, s. 216.

¹⁰⁶ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c. I,s. 157.

¹⁰⁷ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c. I,s. 157.

4.Şâz Hadis Hakkındaki Görüşü

Şu'be b. el-Haccâc'ın Şâz Hadis¹⁰⁸ hakkındaki görüşünü beyan eden rivayeti zikrederim.

İsmâîl b. Uleyye (ö.193/808), Şu'be'nin: "Şâz hadis, sana ancak şâz bir adamdan gelir." dediğini ifade etmiştir.¹⁰⁹

Mezkûr rivayete göre, Şu'be, hadisin şâzlığını, ravinin şâz olmasına bağlamaktadır.

5.Hadisleri Yazılabilecek veya Yazılamayacak Ravilere İşâret Etmesi

Şu'be b. el-Haccâc, kendilerinden hadis yazılamayacak ravilere işâret etmekle kalmamış, rivayetleri yazılabilecek ravilere de işâret etmiştir. Bazı rivayetlere göz atalım:

Minhâl b. Bahr: "Şu'be'nin: "Kimlerden (hadis) yazdığınıza dikkat ediniz. Kurra b.Hâlîd (ö.154/771), Esved b. Şeybân (ö.160/778) ve İbn Avn'dan hadis yazınız." dediğini işittiğini ifade etmiştir.¹¹⁰

Ubeydullah b. Muâz (ö.237/851), Babam: "Vâsıt Kadısı Ebû Şeybe'den sormak için Şu'be'ye yazdım." (Şu'be), Bana ondan hiç bir şey yazma. Benim mektubumu da yırt." diye cevap verdi." diyerek bize rivayet etti." demiştir.¹¹¹

Şu'be, ravilerden hadis yazılması hususunda çok titizdir. Hadisleri yazılamayacak durumda olan ravilere de işâret etmekten çekinmemiştir. Ancak Şu'be b. el-Haccâc'ın hadisleri yazılabilecek veya yazılamayacak ravilere işâret ederken hangi kriterleri kullandığı sorulabilir. Şu rivayet bu soruya cevap niteliği taşımaktadır.

Bize Nuaym b. Hammâd (el-Mısırî) (ö.228/843), Abdurrahmân b. el-Mehdî'nin: "Şu'be'ye: "Kimlerin hadisi terkedilir?" denildi. Şu'be: "Bilenlerden rivayet ettiği halde bilinenler onu bilmiyorsa ekseriyetle hadisi terkedilir. Hadiste ithâm edilirse, hadisi terkedilir. Galatı çok olduğunda hadisi terkedilir. Bir hadis rivayet ettiğinde galatı konusunda icmâ' edilirse, hadisi terkedilir. Bunun dışındakilerden rivayet et." dediğini işittiğini ifade etmiştir.¹¹²

6.Talebu'l-Hadis İçin Yolculuk Yapması ve Onun Önemine İşâret Etmesi

¹⁰⁸"Râvînin, muhâlefetinden doğan zayıf hadis çeşididir." Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s.395,373; Şâz hadisin diğer tarifleri için bkz. Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s.395,373-374.

¹⁰⁹ el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.224.

¹¹⁰ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Eoliyâ*, c.VII, s.153.

¹¹¹ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.132-133.

¹¹² İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadis*, s.62.

Şu'be b. el- Haccâc, Talebu'l-Hadis¹¹³ için uzun yolculuklar yapmıştır. Sıkıntılara ma'rûz kalmasına rağmen Talebu'l-Hadis'ten asla vazgeçmemiştir. Tespit edebildiğimiz bazı rivayetler şunlardır:

"Sufyân b. Uyeyne :“Mekke yolunda, Şu'be ile karşılaştım. “Nereye gidiyorsun?” dedim. Esved b. Kays'ın bir hadisinden istifade etmek istiyorum.” dedi.”¹¹⁴

Şu'be, hadis talebi için yapılan rihlenin önemini şöyle ifâde etmiştir:“ Şayet icâzet câiz olsaydı rihle bâtl olurdu.”¹¹⁵

Sufyân b. Uyeyne, Şu'be'nin: “Kim, hadis talep ederse, iflâs eder. Annemin leğeni 7 dinara sattım.” dediğini işitmiştir.¹¹⁶

Şu'be'nin talebu'l-hadisteki ısrarını beyan eden şu rivayette dikkat çekicidir.

“Bize, Ali b. Âsım (Subeyh et-Teymî) (ö.201/821) rivayet etmiştir. “Şu'be, Hâlid Hazzâ'ya (ö.141/758) gelerek: “Ey Ebû Munâzil yanında bir hadis varmış, onu bana rivayet et!” dedi. (O da o hadisi, Şu'be'ye rivayet etti.) (Rivayet) bitince (Şu'be, Ona): “İstersen şimdi öl.” dedi.”¹¹⁷

Şu'be b. el-Haccâc, ravi hasta olsa da hadis rivayeti konusundaki ısrarlı tutumunu sürdürerek hadisi elde etmiştir.

D-Ravilerle İlgili Değerlendirmeleri

Şu'be b. Haccâc, Hadis Usûlü ve Hadis İlimleri'ne ait meselelerle meşgul olmakla kalmamış, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, *el-Esmâu'r-Ricâl*, *el-İlelu'l-Hadis* gibi ilimlerle ilgili açıklamalarda da bulunmuştur.

“Hadis ilmi açısından Şu'beyi önemli kılan husus, *Kütüb-i Sitte*'de yüzlerce rivayetinin bulunması kadar Basra'da sistemli Hadis Tasnifi ve Ricâl Tenkitine dair bilgi toplama ve değerlendirme faaliyetini başlatmış olmasıdır.”¹¹⁸

1.Cerh ve Ta'dîl ve Esmâu Ricâl'de Söz Söyleyenlerin İlklerindedir.

Şu'be, İslâm Dîni'nin temellerinden ikincisini oluşturan hadisleri rivayet eden ravilerin sika olup olmadığı konusunda ilk söz söyleyen âlimlerden birisidir.

¹¹³ “Talebu'l-İlm de denir. Her ikisi de Hadis talebi demek olup hadis işitmek veya rivayet etmek manasına kullanılmış bir ta'birdir.” Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s.389.

¹¹⁴ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, c.VII, s.148.

¹¹⁵ İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadis*, s.152.

¹¹⁶ ez-Zehabî, *Siyer*, c.VII, s.221;ez-Zehabî, *Tezkire*, c. I,s. 195.

¹¹⁷ el-Bağdâdî, *Şerafu Ashâbi'l-Hadis*, s.116.

¹¹⁸ İbrahim Hatiboğlu,“Şu'be b. Haccâc”,İstanbul: *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1988-2013.c. XXXIX, s.224.

Sâlih b. Muhammed el-Bağdâdî (ö.293/906):“Şu’be b. el-Haccâc, ricâl ravilerin hâlleri) konusunda, ilk konuşarlardandır. Onu Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn izlemiştir.” demiştir.¹¹⁹

Ahmed b. Hanbel, Şu’be’yi: “Hadis ilmi’nde, hadis’te ve ravilerin hâlini bilme de tek başına bir ümmetti.”¹²⁰ sözleriyle takdîr etmiştir.

Muhammed b. Abdilhayy el-Leknevî (ö.1304/1888) ise, O’nu raviler hakkında söz söyleyenler bölümünde zikretmiş,¹²¹ “Şu’be ve Sufyân es-Sevrî (ö.161/779) ricâl münekkidlerinin ilklerindedir. Bu konuda Şu’be, Sufyân’dan daha şedîttir.” demiştir.¹²²

Bu husûsta şu rivayet de kayda değerdir: “...Ricâl konusunda, ilk söz söyleyenler: “Şu’be b. Haccâc sonra Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn ve onlara diğlerleri tâbî olmuştur.”¹²³

ez-Zehebî’ye göre, Şu’be, ilk cerh ve ta’dîl yapan biridir. Yahyâ b.Saîd el-Kattân, Abdurrahmân b. el-Mehdî ve bir topluluk bu ilmi, Şu’be’den almışlardır.¹²⁴

ez-Zehebî, onun Ma’rifetu’r-Ricâl bilgisiyle ilgili de şu rivayeti kaydetmiştir: “Ebû Abdillâh el-Hâkim (ö.405/1014): “Şu’be, Ma’rifetu’l-Hadis’te Basra’da imâmların imâmıydı.” demiştir.¹²⁵

Şu’be, Cerh ve Ta’dîlde devrinin ilklerinden olduğu ile ilgili rivayet dikkat çekicidir: “...Sahâbîleden İbn Abbâs (ö.63/682), Enes b.Mâlik’in (ö.93/711) cerh veya ta’dîl yollu tenkitler yaptıkları bilinmektedir. Tâbî’ilerden eş-Şa’bî (ö.103/721) ve Muhammed b. Sîrîn (ö.110/728) daha sonraları (Süleymân b.) el-A’meş (ö.148/765), Şu’be (ö.160/778) ve İmâm Mâlik (ö.179/795) gibi hadis âlimleri eliyle hayli merhaleler kat’eden bu ilim, Abdullah b. Mübârek (ö.181/797),Süfyân b.Uyeyne (ö.198/813),Abdurrahmân b. el-Mehdî (ö.198/813),Yahyâ b.Saîd el-Kattân (ö.198/813) ile zirvesine çıkmıştır...”¹²⁶

2.Cerhin Gıybet Olup Olmadığı Hususunda Görüşü

¹¹⁹ el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, c.XII, s. 494-495;en-Nevevî, *Tehzîbu’l-Esmâ*, c.I, 245-246;İbnu’s-Salâh, *Ulûmu’l-Hadîs*, s.388.

¹²⁰ en-Nevevî, *Tehzîbu’l-Esmâ*, c.I,s.245;el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, c.IX, s.263;ez-Zehebî, *Tezkire*, c.I,s.195.

¹²¹ el-Leknevî Ebû Hasenât Muhammed Abdilhayy, *er-Ref’u ve’t-Tekmil fi’l-Cerhi ve’t-Ta’dil*, 3.Baskı, Beyrut: (Tah. Abdulfettâh Ebû Ğudde),Mektebetu’l-Matbûati’l-İslâmiyye,1407/1987,s. 283.

¹²² el-Leknevî, *er-Ref’u ve’t-Tekmil*, s.306.

¹²³ İbnu’s-Salâh, *Ulûmu’l-Hadîs*, s.388.

¹²⁴ ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.206.

¹²⁵ ez-Zehebî, *Siyer*, c.VII, s.206.

¹²⁶ Uğur, Mücteba,*Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*,s.53.

Şu'be b. el-Haccâc, hadis ravilerin durumlarını ortaya çıkaran cerhin yapılması hususunda çok ısrarlı bir tavır sergilemiştir. Yaşadığı dönemde cerh'in gıybet olup olmadığı konusundaki tartışmalara ait bazı rivayetler şunlardır:

"Şu'be'ye:"Bu insanlar, hakkında (dedikodu) konuşmadır. Bu gıybet değil midir? denildi. Şu'be:"Ey Ahmak! Bu Din'dir. Onu terk etmek günahdır." demiştir.¹²⁷

Cerhin gıybet olup olmadığı hususunda, ciddî tartışmalar meydana gelmiş: "Cerh, gıybettir; gıybet ise harâm'dır." diyerek cerh ve ta'dîl âlimlerini bu işten vazgeçirmeye çalışmışlar,¹²⁸ ancak bu konuda başarılı olamamışlardır.

Şu'be b. el-Haccâc ise bu tartışmaları daha da alevlendirmiş, Cerhin gıybet olduğunu söyleyenlere şu sözleri söylemiştir: "Bugün Hadis günü değildir. Bugün gıybet günüdür. Gelin! Yalancıları gıybet edelim."¹²⁹ "Gelin! Azîz ve Celîl olan Allah için gıybet edelim."¹³⁰ "Gelin! Allah'ın Dîni hususunda gıybet edelim."¹³¹

Bu rivayetlerin ışığında şunları söyleyebiliriz: "Şu'be b. el-Haccâc, Allah'ın dîninin asıl kaynaklarından birisi olan hadislerin bize sağlam bir şekilde ulaşmasını sağlayan ravilerin güvenilirliğini ortaya çıkarma hususunda gereken özeni göstermiştir. Şu'be'nin bu husustaki titizliği bize gelen her hangi bir haberin iç yüzünün araştırılmasını emreden: "Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz." ayetinin de bir gereğidir."¹³²

3.Şu'be'nin Ravileri Cerhi ve Cerhlerinin Makbûl Olup Olmadığı

Şu'be b. el-Haccâc, hadislerini rivayet etmek istediği ravilerden bazılarının davranışlarını hoş karşılamayarak hadislerini terk etmiş,

¹²⁷ Alî el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fi Ahbâri'l-Mevdûa*, Beyrut: (Tah. Muhammed es-Sabbâğ), Muessesetu'r-Risâle, 1971, s.51

¹²⁸ Muslim b. el-Haccâc Ebu'l-Huseyin, *Sahîhu Müslim*, I-III, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992, (*Mukaddime*), c.I, s.26; İbnu'l-Cevzî Ebû'l-Ferec Abdurrahmân, *Telbîsu İblîs*, Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1403/1989, s.326; Muslim b. Haccâc (ö.261/875), Şu'be gibi cerhin gıybet olduğuna kânî olmamış, bilâkis *Sahîh*'inin Mukaddimesi'nin 5.bâbında, rivayetin ancak mevsûk ravilerden kabul edilmesi lâzım geldiğini, ravilerde bulunan kusurlar sebebiyle onları cerh etmenin câiz hatta vâcib olduğunu, bunun haram ve gıybet değil bilâkis Şer'i Mükerrerme'yi müdafaa etmek olduğunu beyân etmiştir. Bkz. *Sahîhu Muslim*, c.I, s. 14, (*Mukaddime*)

¹²⁹ el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.91.

¹³⁰ el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.91.

¹³¹ Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa*, s.52.

¹³² Hucurât, 49/6.

hadislerini nakletmek istediği ravileri, bazı hal ve hareketleri sebebiyle cerh etmiştir. Bazı rivayetler şunlardır:

3.1.Tanbur Çalan Raviyi Cerh Etmesi

“Alî b. el-Medîni (ö.234/849),şöyle demiştir:“Yahyâ b. Saîd el-Kattân’dan (ö.198/813) işittim: “Şu’be, Minhâl b. Amr’a¹³³ geldi. Bir ses işitti. Onu (rivayeti) terk etti.”¹³⁴

Bu husuta şu rivayeti de zikremek istiyoruz: Ebû Abdurrahmân (İbn Ebî Hâtim er-Râzî) (ö.327/938): “Babamdan işittim: “O şarkı sesi işitti. Bundan dolayı ondan (hadis) işitmeyi hoş görmedi.” diyordu.¹³⁵

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (ö.290/903) ise bu rivayetle ilgili olarak babasının şu değerlendirmesini nakletmiştir: “Şu’be, Minhâl b. Amr’ı kasten terk etmiştir.”¹³⁶

Şu’be, her ne kadar Minhâl b.Amr’ı bu davranışı sebebiyle cerh etmiş olsa da Yahyâ b. Alî el-İclî, Yahyâ b. Maîn (ö.233/848) ve en-Nesâî (ö.303/915): “sika”,ed-Dârekutnî (ö.385/995) “Sadûk” olarak tavsif etmiştir.¹³⁷

3.2.Satranç Oynayan Raviyi Cerh Etmesi

Şu’be b. el-Haccâc’ın satranç oynayan bir raviyi, bu davranışından dolayı cerh etmiştir. Bu husustaki rivayet şöyledir: “Ebû İshâk’ın (Amr b. Abdullah) (ö.127/745) hadis rivayet ettiği Nâciye¹³⁸ ile mülâki oldum. Onu satranç oynarken gördüm. Onu (hadislerini almayı) terk ettim.

¹³³ İbn Hacer el-Askalanî (ö.852/1448),mezkûr râvîyi:“Sadûktur. Bazen vehmeder.” diye tavsif etmiştir.” Bkz.*Takrîbu’t-Tehzîb*,Beyrut:(Tah. Mustafa Abdulkâdir Atâ’),I-II,2.Baskı, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye,1415/1995,c.II,s.216,6943.râvî.“İbnu’l-Hanefiyye ve Zirr b. Hubeş kendisinden hadis rivayet etmiştir.”Bkz. el-Hazrecî Safiyyuddîn Ahmed b. Abdullah, *Hulâsatu Tezhîbi Tehzîbi’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, Beyrut©Takdîm: Abdulfettâh Ebû Gudde),Mektebetu’l-Matbûâtî’l-İslâmiyye,1416/1995,s.388; Mezkûr râvînin tercümesi için bkz. ez-Zehabî, *Kâşif*,c. II, s. 292,5652.râvî;İbnu’l-Cevzî Ebû’l-Ferec Abdurrahmân, *ed-Duaîfâ ve’l-Metrûkûn*,I-II,Beyrut:(Tah.Ebû’l-Fidâ’ Abdullah el-Kâdî),Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye,1406/1986,c.II-III,s.141-142. (3428. râvî).

¹³⁴ er-Râzî, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.I,s.153;Vehb b. Cerîr’dan (ö.206/821) nakledilen aynı manadaki rivayet için Bkz. el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.183.

¹³⁵ er-Râzî, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.I,s.153;el-Leknevî, *er-Ref’u ve’t-Tekmil*, s.80-81.

¹³⁶ el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, c. XVIII, s.570.

¹³⁷ el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, c. XXVIII, s.571.

¹³⁸ Şu’be’nin, râvîyi nisbet etmemesinden dolayı hangi Nâciye olduğu meçhûldür. el-Mizzî (ö.742/ 1341),Nâciye isimli râvîlerden sadece Nâciye b. Ka’b b. Cundub’u zikretmiş, İbn Hacer el-Askalanî (ö.852/1448) ise, Sahâbi olan, Nâciye b.Cundub hâric, Nâciye b.Cundub b.Umeyr, Nâciye b.Hufâf, Nâciye b.Ka’b Esedî adlarında üç râvîyi daha kaydetmiştir. Bkz.İbn Hacer el-Askalanî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, c. II, s. 236,(7088,7090,7091 numaralı râvîler).

Ondan (hadis) yazmadım. Sonra ondan rivayet eden bir adamdan rivayet ettim."¹³⁹

Hatîb el-Bağdâdî (ö.463/1071), bu olayı şöyle değerlendirmiştir: "Sen, Şu'be'nin önce satranç oynayanı bu sebepten cerh ettiği (ve) Onu terk ettiğini görürsün. Ta'dîli ortaya çıkınca ve büyük günâhlardan sâlim olunca onun hadisini nâzilen yazmıştır."¹⁴⁰

Şu'be'nin, hocalarından hadis naklinde ne kadar müteşeddî olduğunu ve ravinin ta'diline ait emareler ortaya çıktığında ise onlardan hadis yazmada beis görmediğini söyleyebiliriz.

3.3.Katır Koşturan Raviyi Cerh Etmesi

Şu'be b. el-Haccâc, katır koşturan bir raviyi bu hali sebebiyle cerh etmiş, ondan hadis yazmamıştır: "Muhammed b. Ca'fer el-Medâinî (ö.206/821) şöyle demiştir: "Şu'be'ye: "Niçin fulân kimsenin hadisini terk ettin." denildi." "Onu katıra binmiş, koştururken gördüm ve onu (hadisini) terk ettim." dedi.¹⁴¹

Abdülhayy el-Leknevî (ö.1304/1888):"Ma'lûm olan onu (hadisi) terki gerektiren bir cerh olmadığıdır."¹⁴² değerlendirmesiyle Şu'be'nin cerhinin tutarlı olmadığını ifade etmiştir.

3.4.Şî veya Kaderî Bir Raviyi Cerh Etmesi

Şu'be b. el-Haccâc, bazen bir raviyi Şî veya Kaderî diye cerh etmiş ve hadisini yazmamıştır. Bu husûstaki rivayeti kaydedelim:

"Şu'be, Muhammed b. Râşid'den (el-Mekhûl el-Huzâî) (ö.160 senesinden sonra) hadis yazmadım. "Sadûktur". Fakat Şî veya Kaderî'dir."¹⁴³ demiştir.

Şu'be, ravilerin rivayet ettiği hadislere değil tanbur çalınmasına, satranç oynamasına, katır koşturmasına, Şî veya Kaderî olmasına bakarak ravilerin bu davranışlarını hoş karşılamamış ve hadislerini bu sebeplerden terk etmiştir. Şu'be'yi bu şekilde ravileri ta'dil etmeyip cerhedip hadislerini kabûl etmemesi konusunda müteşeddittir. Bu konuda İbnu's-Salâh (ö.643/1244): "Cerh sebebi müfesser olmadıkça kabul edilemez. Zira insanlar, cerh edip etmeme de farklılık arz ederler." demiştir.

4-Şu'be'nin Zayıf Bulduğu Raviler

¹³⁹ el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.83.

¹⁴⁰ el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.83.

¹⁴¹ el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.182; İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, 107; el-Leknevî, *er-Ref'u ve't-Tekmil*, s.80.

¹⁴² el-Leknevî, *er-Ref'u ve't-Tekmil*, s.80.

¹⁴³ Râvî bazı cerh ve ta'dil âlimleri tarafından sika sayılırken bazı âlimler tarafından cerh edilmiştir. Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-VI, Beyrut: Dâru İhyâ't-Turâsî'l-Arabî, 1412/1991.c.V, s.104-105. (6824.râvî).

Şu'be b. Haccâc, hadis rivayet ettiği ravilerden zayıf bulduklarını beyan ederdi. Tespit edebildiğimiz rivayetler şunlardır:

Yahyâ b. Saîd el-Kattân: "Şu'be'nin, Ebû Bişr Ca'fer b. Ebû Vahşiye'nin, Habîb b. Sâlim'den¹⁴⁴ rivayet ettiği hadisleri¹⁴⁵ ve Ebû Bişr'in, Mucâhid'den (ö.103/721) rivayet ettiği hadisleri zayıf bulmasının yanında¹⁴⁶, Dâvûd b. Ferâhîc'i¹⁴⁷ ve Ömer b. Ebû Seleme'yi zayıf bulduğunu"¹⁴⁸ zikretmiştir.¹⁴⁹

Görüldüğü gibi Şu'be, hadis rivayetinde bulunurken, zayıf bulduğu ravileri belirtirdi. Onlardan hadis rivayetinde, titiz davranmasına rağmen bazen bu prensibine tam uyamamıştır.

Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ et-Tirmizî'nin (ö.279/892): "Ehl-i İlim'den imâmlar, ilimde ve diğer meselelerde ihtilâf ettikleri gibi ricâli zayıf bulmada da ihtilâf etmişler, Şu'be'nin, Ebû Zubeyr el-Mekkî, Abdulmelik b. Ebû Süleymân (el-Arzemî el-Kûfi) (ö.145/762) ve Hakîm b. Cubeyr'i¹⁵⁰, zayıf bulduğu ve onlardan hadis rivayetini terk ettiği zikredilmiştir. Şu'be, adâlet ve hıfz bakımından bunlardan daha aşağı durumda bulunanlardan hadis rivayet etmiştir. Şu'be, Câbir b. el-Cu'fî (ö.128/745), İbrâhîm b. Muslim el-Heceri¹⁵¹, Muhammed b. Abdullah el-Arzemî dışında hadiste zayıf bulunan kimselerden hadis rivayet etmiştir."¹⁵² değerlendirmeleri Şu'be'nin bazı ravileri zayıf bulduğu hâlde bu ravilerden hadis rivayet etmesi çok dikkat çekicidir.

5-Raviler Arasında Tercîh Yapması

Şu'be b. el-Haccâc, hadislerini kabûl ettiği raviler arasında tercîh yapar, tercîh ettiği ravinin hadisine daha çok önem verirdi. Bazı rivayetleri kaydedelim:

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (ö.204/819): "Şu'be'nin: "Bize göre Ebû Eşheb (el-Utâridî)¹⁵³ (ö.165/781), Avf el-Arabî'den (ö.147/764)¹⁵⁴ daha efdaldir."¹⁵⁵ dediğini nakletmiştir.

Haccâc b. (b. Muhammed) (A'ver) (ö.206/823): "Şu'be'ye, Rebî' b. Muhammed¹⁵⁶ ve Mübârek b. Fudâle hakkında (ö.165/781)¹⁵⁷, sordum:

¹⁴⁴ Tercümesi için Bkz. ez-Zehebî, *Kâşif*, c. I, s. 308, (908.râvî).

¹⁴⁵ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.157.

¹⁴⁶ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.158.

¹⁴⁷ İbnu'l-Cevzî, *ed-Duafâ*, c.I,s.267,(1165.râvî).

¹⁴⁸ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.146.

¹⁴⁹ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.141.

¹⁵⁰ Tercümesi için Bkz. ez-Zehebî, *Kâşif*, c. I, s. 347, (1197.râvî).

¹⁵¹ Tercümesi için Bkz. ez-Zehebî, *Kâşif*, c.I,s.225,(206.râvî).

¹⁵² et-Tirmizî Muhammed b.Îsâ, *Sunen*, İstanbul: I-V, Çağrı Yayınları, 1413/ 1992. c.V,(İlel, s.709).

¹⁵³ İbn Hacer el-Askalanî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, c.VI, s.293.(9202.râvî).

¹⁵⁴ Tercümesi için bkz İbn Hacer el-Askalanî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, c.IV, s.422-423. (6065.râvî).

¹⁵⁵ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.137.

"Mübârek bana ondan (Rebî') daha sevimli"¹⁵⁸, Muğire (b. Şu'be) (ö.50/670) Hakem'den (b.Atiyye)¹⁵⁹ daha iyi hâfızdır."¹⁶⁰ dediğini nakletmiştir.

Haccâc A'ver: "Şu'be'nin: "Hammâd (b.Seleme) (ö.167/784), Hakem b. Atiyye'den¹⁶¹daha hâfızdır." dediğini işitmiştir.¹⁶² Haccâc A'ver (ö.206/823),bize şöyle rivayet etti: "Şu'be'ye (Abdullah) b. el-Mubârek'in (ö.181/797) mi yoksa Rebî b. Subayh'ın (ö.160/778) mı hadisi sana daha sevimli gelir? diye sordum. Şu'be, İbn el-Mubârek'in hadisi Rebî b. Subayh'ın hadisinden bana daha sevimli gelir." dedi.¹⁶³

6-Ravilerin Hâlinin Beyan Edilmesi Tarafıydı

Şu'be b. Haccâc, hadis ravilerinin hâlinin beyan edilmesi hususunda titizdi. Kendisine bir raviden sorulduğunda, onun hâlinin açıklanmasını isterdi. Konuyla ilgili şu rivayet zikredilebilir:

Bize Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö.198/813) rivayet etti: "Şu'be (ö.160/778), Sufyân (es-Sevrî (ö.161/779),Sufyân b. Uyeyne (ö.198/813) ve Mâlik b. Enes'e (ö.179/795), hıfzeta ve hadiste ithâm edilen bir adam soruldu." Hepsi: "Onun işini (hâlini) beyan et." dediler.¹⁶⁴

Dikkat edilirse Şu'be, Sufyân, Mâlik b. Enes ve Sufyân b. Uyeyne gibi hadis ilminde şöhrete ulaşmış âlimler ravilerin hâlinin beyanı hususunda mütefikler.

7-İsimleri veya Künyeleri Gizli Kalmış Ravilerin Mechûl Kalmasını Önlemiştir

Şu'be b. el-Haccâc, ravilerin daha iyi tanınabilmesini kolaylaştırmak için ismi zikredilenlerin, künyesini künyesi zikredilenlerin ismini beyan etmiştir. Tespit edebildiğimiz bazı rivayetler şunlardır:

Ebû Dâvûd (et-Tayâlisî) (ö.204/819), Şu'be'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ebû'l-Muhzem'in ismi, Yezîd b. Sufyân'dır."¹⁶⁵ Yine Ebû Dâvûd (et-Tayâlisî) (ö.204/819): "Şu'be'nin: "Vâsile b. Esğa'ın (ö.58/677) künyesi, Ebû Kursâfe'dir." dediğine işâret etmiş¹⁶⁶, Ebû Nadr ise Şu'be'nin: "Yezîd b. Humeyr'in künyesi, Ebû Ömer'dir." demiştir.¹⁶⁷

¹⁵⁶ ez-Zehebî, *Kâşif*, c.I,s.392,(1538.râvî).

¹⁵⁷ ez-Zehebî, *Kâşif*, c.II. s.238,(5274.râvî).

¹⁵⁸ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.142.

¹⁵⁹ Tercümesi için Bkz. ez-Zehebî, *Kâşif*, c. I, s. 345,(1186.râvî).

¹⁶⁰ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.153.

¹⁶¹ ez-Zehebî, *Kâşif*, c.I,s.345,(1186.râvî).

¹⁶² er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,s.137.

¹⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Kitâbu'l-İlel ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.2,s.227.

¹⁶⁴ el-Bağdâdî, *Şerâfu Ashâbi'l-Hadis*, s.124.

¹⁶⁵ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c. I,s.159.

¹⁶⁶ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c. I,s.159.

¹⁶⁷ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c. I,s.159.

Bu nakillerden de anlaşılacağı üzere, Şu'be b. el-Haccâc, daha sonraki dönemlerde sistematik olarak te'lîf edilen *el-Esmâ ve'l-Kunâ*¹⁶⁸ kitaplarından önce ravilerin isim ve künyeleri hakkında bilgiler vermesi, bu kitaplara bir nevi kaynaklık teşkil edebilecek bilgiler olduğu için dikkate değer bir husustur.

E-Şu'be'ye Yöneltilen Bazı Tenkitler

Şu'be b. el-Haccâc (ö.160/778), hadis ravilerini cerh ve ta'dîl ettiği gibi diğer âlimler de Şu'be'nin ravilerin ismini beyan etme, ravilerden hadis alma ve onlara hadis rivayet etme hususlarında kendisini eleştirmişlerdir.

1.Ravi İsimlerinde Yanılması ve Değişiklik Yapması

Şu'be, bazen ravi isimlerinde yanılmış ve değişiklik yapmıştır. Bu konuya ait bazı rivayetleri ele alalım:

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (ö.290/903),şöyle demiştir: "Babamın: "Şu'be Alî b.Zeyd'in (ö.131/748), Yusûf b. Mihrân'dan rivayet ettiği hadiste hata etti." dediğini işittim. (Şu'be): "O, Yûsuf b. Mâhik (ö.113/731)"¹⁶⁹ dedi. "Bu, hatadır. Şüphesiz O, İbn Mihrân'dır." dediğini¹⁷⁰, Ebû Muhammed, Şu'be'nin, Ebû Kursâfe'nin isminde hata ettiğini babasından öğrenmiş ve şöyle demiştir: "Babam şöyle dedi: "Bu, vehimdir. Ebû Kursâfe'nin ismi, Cendere b. Hayşene'dir."¹⁷¹ diyerek zaman zaman ravilerin isimlerinde kendi hatalarına da işâret etmiştir.

Ahmed b. Hanbel (ö.241/855): "Şu'be, ravilerin isimleri hususunda hata ederdi.¹⁷² Şu'be'nin bu konudaki hatası kendisine zarar vermez ve bundan dolayı ayıplanmazdı."¹⁷³ değerlendirmesi de dikkat çekicidir.

Şu'be b. el-Haccâc'ın ravilerin isimlerinde hata etmesi düşündürücü bir husustur.Her ne kadar:"Bu konuda hatası ona zarar vermez ayıplanmazdı."deniliyorsa da biz buna katılmıyoruz.Zira hadisin senesinde bulunan bir ravinin ismi konusunda hata edildiğinde meşhur bir ravi meçhul duruma düşebileceği ve bu da raviyi cerh sebeplerinden biri olarak değerlendirildiğinden bu durumda o ravinin hadisi sahih bile olsa ravisi meçhul olduğundan o ravinin rivayet ettiği bir hadis zayıf hatta uydurma hadis konumuna indirgenmesi ayrıca o

¹⁶⁸ "Hadis râvîlerinin ve muhaddislerin isim ve künyeleri manasınadır. İsmi veya künyesiyle tanınan râvîleri konu olarak alan alan ilim dalıdır." Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*,s.83.

¹⁶⁹Râvînin tercümesi için bkz.İbn Hacer el-Askalanî, *Takrîbu't-Tehzîb*, c.II, s. 345, (7907.râvî).

¹⁷⁰ Ahmed b.Hanbel, *Kitâbu'l-İlel*, c. I,s.294.

¹⁷¹ er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I, s.159.Tercemesinde ismi ile ilgili verilen bilgi Ahmed b.Hanbel'i doğrular mahiyettedir. (Cendere b.Hayşene'nin tercümesi için bkz. el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.V,s.149-150 (976.râvî);İbn Hacer el-Askalanî, *Takrîbu't-Tehzîb*, c. I, s. 167, (980.râvî)

¹⁷² el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c. XII, s.494.

¹⁷³ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XII, s.494.

ravinin mechul bir ravi durumuna düşmesi muhtemeldir. Böyle bir değerlendirme haklı görüldüğünde isnaddaki ravilerin hadislerinin sıhhat açısından değerlendirilmesi bazı sakıncaları ortaya çıkarır ki hadis sahihse sakim; sakimse sahih mertebesi hâsıl olabileceği durumu göz ardı edilmeyecek bir husustur.

2. Lâyık Olmayanlara Hadis Rivâyet Etmesi

Şu'be b. el-Haccâc, hadis rivayet ettiği kimselerin liyakat sâhibi olmamasından dolayı tenkit edilmiştir.

Şu'be, şöyle dedi: "Ben bir topluluğa hadis rivayet ederken (Süleymân b.) A'meş (ö.148/765), beni gördü: "Yazıklar olsun sana Ey Şu'be domuzların boynuna inci mi astıyorsun? dedi."¹⁷⁴ Diyerek onun hadiste liyakat sâhibi olmayanlara hadis rivayet etmesi ve onlara iltifatının yersiz ve anlamsız olduğuna işâret edilmiş, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadislerinin değerini takdir etmeyenlere hadis rivayet etmesi, tenkit edilmiştir.

3. Mechûl Raviden Hadis Rivâyeti

Şu'be b. Haccâc, mechûl¹⁷⁵ bir raviden de hadis rivayet etmiştir. Şu rivayet bunu ortaya koymaktadır:

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (ö.290/903), Babama: "Yahyâ b. Abdullah Câbir'¹⁷⁶ sordum. "Beis yoktur."¹⁷⁷ dedi.

Şu'be, Ebû Mâcid'den bir hadis rivayet etmiş¹⁷⁸, "Ebû Mâcid (Âiz b. Nadle) mechûldür." bilinmez." demiştir.¹⁷⁹

Şu'be'nin, cerh ve ta'dîl yapmaksızın mechûl bir raviden hadis rivayet etmesi, hoş karşılanabilecek bir durum değildir. Zira hadis rivayetinde isnaddaki ravinin mechul olması cerh sebebidir. Bu durumda, Şu'be'nin bu rivayetleri makbul addedilemez.

Sonuç

Şu'be b. Haccâc (82-160/701-778), Abdulmelik b. Mervân'ın (ö.86/705) halifelîği döneminde doğmuş, Vâsıt'ta büyümüş, Kûfe ve Basra'da ilim tahsil etmiştir.

¹⁷⁴ el-Bağdâdî, *Şerafu Ashâbi'l-Hadis*, s.230.

¹⁷⁵ "Gerek kimliği, gerekse adâlet durumu bilinmeyen râvîlere denir." Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s.211.

¹⁷⁶ Tercümesi için Bkz. İbn Hacer el-Askalanî, *Takrîbu't-Tehzîb*, c. II, s. 307, (7609.râvî).

¹⁷⁷ Ancak İbn Hacer el-Askalanî (ö.852/1448), râvînin: "Leyyinu'l-Hadis" olduğunu kaydetmiştir. Bkz. *Takrîbu't-Tehzîb*, c. II, s.30,(7609.râvî).

¹⁷⁸ Ancak İbn Hacer el-Askalanî, Yahyâ b.Câbir dışında kimsenin raviden hadis rivayet etmediğini kaydetmiştir. Bkz. *Takrîbu't-Tehzîb*, c.II, s.461. (8373.râvî).

¹⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Kitâbu'l-İlel*, c. I, s.155, İbn Hacer el-Askalanî de ravinin mechûl olduğunu kaydetmiştir. Bkz. *Takrîbu't-Tehzîb*, c.2,s. 461 (8373.râvî).

Enes b.Mâlik (ö.93/711),Muhammed b. Sîrîn (ö.110/728), Hasan Basrî (ö.110/728), Katâde b. Diâme (ö.117/735), Hammâd b. Ebî Süleymân (ö.120/738), Süleymân b. A'meş (ö.148/765) gibi meşhûr âlimlerden ders almış ve onlardan hadis rivayetinde bulunmuştur.

Muhammed b. Ca'fer b. Ğunder (ö.193/808),İsmâîl b. Uleyye (ö.193/808),Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö.198/813),Süfyân b. Uyeyne (ö.198/813),Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (ö.204/819),Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî (ö.221/836) gibi meşhûr âlimler Şu'be b. Haccâc'dan ders almış ve hadis rivayet etmişlerdir.

İmâm Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî (ö.204/819),Muhammed b. Sa'd (ö.230/844),İmâm Ahmed b. Hanbel (ö.241/855),Sufyân es-Sevrî (ö.161/779), Abdullah b. el-Mübârek (ö.181/797),Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö.198/813) gibi devrinin meşhûr âlimleri Şu'be b. el-Haccâc'ın Hadis İlmin'deki sika ve sebtliği konusunda şهادette bulunmuşlardır.

Şu'be b. el-Haccâc,77 yaşlarında iken (160/778) senesinde Basra'da vefat etmiştir.

Şu'be b. el-Haccâc, hadis rivayeti konusundaki titizliği ile tanınmıştır. Hadis rivayet ettiği şahıslara yemin ettirmesi çok dikkate değer bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hadislerin sıhhatlerinin tespitinde çok hassas davranmıştır. *Hadis Usûlü* ve *Hadis İlimleri*'nin dair konulardan semâ'nın gereği üzerinde durmuş, tedlis konusunda şiddet göstermiş, bir mesele hakkında kendisine iki ravinin hadisleri ulaştığında, bu ravilerin hadisleri arasında tercih yapmıştır. Şâz Hadis hakkındaki görüşünü açıklamış, hadisleri yazılabilecek veya yazılamayacak ravilere işarette bulunmuş, talebu'l-hadis için yolculuk yapmanın önemi üzerinde hassasiyetle durmuştur.

Şu'be b. Haccâc, *Hadis Usûlü* ve *Hadis İlimlerine* ait meselelerle ilgilenmenin yanında, hadis ravilerine dâir değerlendirmelerde de bulunmuştur.

Şu'be b.Haccâc, cerh ve ta'dîl ve esmâu'r-ricâl konusunda ilk söz söyleyenlerden sayılmış, Yahyâ b.Saîd el-Kattân (ö.198/813), Abdurrahmân b. el-Mehdî (ö.198/813) gibi meşhûr Cerh ve Ta'dîl İmâmları, bu ilmi kendisinden tahsil etmişlerdir.

Şu'be b.el-Haccâc, Cerhin gıybet olup olmadığı konusundaki tartışmalara da şahit olmuş, hadis ravileri'nin durumlarını ortaya çıkaran cerhin gerekli olduğunu savunmuş, bu işin gıybet olduğu düşüncesini taşıyanlara ise bu işin din olduğu gıybet olmayacağını beyan ederek onlara iltifat etmemiştir. Raviler hakkında cerh ve ta'dîl ilmine kaynaklık teşkil eden değerlendirmelerde bulunmuştur.

Şu'be b. el-Haccâc, tanbur çalan Minhâl b.Amr'ı, satranç oynayan Nâciye'yi, katır koşturan raviyi, Şiî veya Kaderî bir raviyi bu gibi davranışları sebebiyle cerh etmiş ancak bu tür cerhi gayr-i müfesser yani ravinin hâlini beyan etmeden cerh ettiği için bu cerhleri, makbul addedilmemiştir.

Şu'be b. el-Haccâc, zayıf ravilere de dikkat çekmiş ancak bazen kendisi de zayıf hadis ravilerinden hadis rivayet etmiştir. Raviler arasında tercihte bulunmuş, ravilerin hâllerinin beyanı taraftarı olduğunu belirtmiştir.

Şu'be b. el-Haccâc, şeyhlerinden hadis işiten veya işitmeyen ravilere işaret etmiş, hadislerin musned olarak nakledilmesinde gerekli gayreti sarf etmiştir.

İsimleri veya künyeleri gizli kalmış ravilerin daha iyi tanınması için ismi zikredilenlerin, künyelerini, künyesi, zikredilenlerin isimlerini beyan etmiştir. Şu'be b. el-Haccâc, *el-Esmâ ve'l-Kunâ* kitapları sistematik olarak te'lîf edilmeden önce bu konuda bilgi vermesi açısından hadis İlmine katkıda bulunmuştur.

Şu'be b. el-Haccâc, bazen ravi isimlerinde yanlış ve tashif yapmıştır. Ravilerin isminde yanlışlığı raviyi mechul duruma düşüreceğinden ve rivayet ettiği hadislerin sıhhat derecelerini etkileyeceğinden O'nun tesâhülüdür.

Şu'be b. el-Haccâc'ın mechul bir raviden, hadis rivayet etmesi de tenkit konusudur. Zira hadis rivayet ettiği ravinin mechûl olması Şu'be'nin tenkid edilmesi için de yeterli sebep teşkil etmektedir. Mechûl olan ravilerden rivayet ettiği bir hadis de makbul addedilemez.

Şu'be b. el-Haccâc'ın hayatı, eserleri, hadis rivayeti üzerine Müslim b. el-Haccac (ö.261/874) ile başlayan ve günümüzde de devam eden bazı telif eserler yanında ilmî çalışmalara da konu edilmesi kayda değer husustur. Hz.Peygamberin (s.a.s.) hadis ve sünnetini gelecek nesillere sahih bir şekilde aktarabilmek için gayret sarfeden Şu'be b. el-Haccâc gibi âlimlerin gösterdiği titizliğin ve duyarlılığın günümüzde de devamı için gayret sarfeden ilim adamlarının çalışmaları ve gelecek nesillere bırakacakları eserlerini bu açıdan takdire şayan buluyoruz. Allah Rasûlünün bıraktığı iki emanetinden biri olan Sünnet'e temessük ve muhafazası, Şu'be b.el-Haccâc gibi âlimlerin duyarlılığını taşıyan ilim adamlarımızın gayretleriyle tahakkuk edeceğine inancımız tamdır.

Kaynakça

Abdulhayy b. İmâd, *Şezarâtu'z-Zehab fî Ahbâri men Zeheb*, I-VIII, Mektebetu'l-Kudsî, Mısır: Matbaatu's-Sıdkı'l-Hayriyye, 1350.

Ahmed b. Hanbel, *Kitâbu'l-İlel ve Ma'rifeti'r-Ricâl*, I-II, (Neşr: Talat Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu), İstanbul: el-Mektebetu'l-İslâmiyye, 1987.

Alî b.Abdullah b.Ca'fer el-Medîni, *el-İlel*,(Tah: Mustafâ el-A'zamî), Beyrut: el- Mektebetu'l-İslâmî, 1980.

Alî El-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fî Ahbâri'l-Mevdûa*,(Tah. Muhammed Es-Sabbâğ), Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1971.

El-Bağdâdî Ebû Bekr Ahmed b.Sâbit, *Târîhu Bağdât*, I-XX, Mısır: Matbaatu's-Saâde, 1349-1931.

_____,*Şerâfu Ashâbi'l-Hadis*, (Tah. Mehmet Hatipoğlu), 2.Baskı, Ankara: Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.

El-Buhârî Muhammed b.İsmâil, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I-IX, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, trz.

Ebû Dâvûd Süleymân b. el- Eş'as, *Sunen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.

Ebû Nuaym Ahmed b.Abdullah, *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, Mısır: Matbaatu's-Saaâde, 1356-1937.

El-Hazrecî Safiyyuddîn Ahmed b. Abdullah, *Hulâsatu Tezhîbi Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl* (Takdîm: Abdulfettâh Ebû Gudde),Beyrut: Mektebetu'l-Matbûati'l-İslâmiyye, 1416/1995.

İbnu'l-Cevzî Ebû'l-Ferec Abdurrahmân, *Telbîsu İblîs*, Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1403/1989.

_____,*ed-Duafâ ve'l-Metrûkûn*, I-II,(Tah. Ebû'l-Fidâ' Abdullah el-Kâdî), Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1986.

İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-X, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1371/1952.

İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-VI, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1412

_____,*Takrîbu't-Tehzîb*,(Tah. Mustafa Abdulkâdir Atâ'),I-II,2.Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1995.

İbnu's-Salâh Ebû Amr Osmân Abdurrahmân, *Ulûmu'l-Hadis*,(Tah: Nuruddîn Itr), Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1406/1986.

Hatiboğlu, İbrahim, *Şu'be b. Haccâc*,İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları (DİA), 1988-2013. c. XXXIX, s.224.

Kandemir, M.Yaşar, (1988-2013),*İbn Mende*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları (DİA), 1988-2013. c. XX, s.178.

el-Leknevî Ebû Hasenât Muhammed Abdulhavy, *er-Ref'u ve't-Tekmîl fî'l-Cerhi ve't-Ta'dîl*, 3. Baskı,(Tah. Abdulfettâh Ebû Ğudde), Beyrut: Mektebetu'l-Matbûati'l-İslâmiyye, 1407/1987.

el-Mizzî Cemâluddîn Ebu'l-Haccâc Yûsuf b. Zekî *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*,(Tah. Beşşâr Avvâd Ma'rûf),I-XXXV, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1413/1992.

Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *er-Risâletu'l-Mustatrafe li Beyânî Meşhûri Kutubi's-Sitte el-Muşerrefe*,(Hadis Literatürü, Terc. Yusuf Özbek, İz Yayıncılık, İstanbul-1994), İstanbul: Kahraman Yayınları, 1986.

Muhammed b. Refîk el-Huseynî el-Ezherî, *Hassu's-Sahâbe alâ Rivâyeti Şube* (Ta'lik: Ali Muhammed Tevfik En-Nehhâs), Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1428/2007.

Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, I-VI, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414/1994.

Muslim b. el-Haccâc Ebu'l-Huseyin, *Sahîhu Müslim*, I-III, İstanbul: Çağrı-Yayıncılık, 1413/1992.

en-Nevevî Ebû Zekeriyâ Muhyîddîn b.Şeref, *Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-Luğât*, I-II, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, trz.

Özsoy, Abdulvahab, *Şube İbnu'l-Haccâc ve Hadîşçiliği*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

et-Tirmizî Muhammed b.İsâ, *Sunen*, I-V, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.

Yahyâ b.Maîn, *et-Târîh*, I-IV, Tah. Ahmed Muhammed Nûr Seyf, Mektebetu'l-Mukerreme, 1399/1979.

Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.

Ez-Zehebî Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*,(Tah. Dr. Şuayb Arnaût),I-XXIII, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1406/1983.

_____,*el-Kâşif fî Ma'rifeti men lehu Rivayetun fî'l-Kutubi's-Sitte*, I-III, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1403/1983.

_____,*el-İber fî haber men Aber*, I-IV, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1405/1985.

_____,*Tezkiretu'l-Huffâz*, I-IV, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Mektebetu'l-Mukerreme, 1399/1979.

